

SVERIGES RUNINSKRIFTER

UTGIFNA AF

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

FÖRSTA BANDET

ÖLANDS RUNINSKRIFTER

GRANSKADE OCH TOLKADE

AF

SVEN SÖDERBERG och ERIK BRATE

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1900—1906

[111410]

43. Gärdslösa kyrka.

Pl. XXVII. Fig. 43 a, b.

Litteratur: S. Söderberg, *Runologiska och arkeologiska undersökningar på Öland I*, s. 23 f. — Teckningar af H. A. R. Sidén i ant. top. ark.

I Gärdslösa kyrka finnas tre runstensstycken, som nu stå uppresta inuti kyrkan mot östra väggen i det rum, där kol för värmeledningen förvaras. Det, som här nedan kallas A, påträffades af Söderberg 1891, men en teckning af H. A. R. Sidén finnes dock däraf i ant. top. ark., daterad 1873. Stycket B förefann Söderberg 1884, och stycket C låg då i kyrkan som golfsten under hvalfbågen mellan kyrkans hufvudskepp och norra tvärskeppet men var 1893 upptaget och rest mot östra väggen.

Alla tre styckena äro af samma blågrå kalksten, och slingorna på dem alla hafva samma bredd, man kan sålunda med ganska stor säkerhet sluta till att de tre styckena utgjort delar af samma runsten. Flisorna A och B äro visserligen blott 5—6 cm. tjocka, stycket C däremot 14 cm., men baksidan på A och B visar, att de äro nyklufna, denna sida är nämligen skrofflig och skarpknölig.

Stycket A. Styckets största mått från hörn till hörn är 1,06 m., dess största bredd 59 cm. Af den ursprungliga kanten existerar blott ett 40 cm. långt stycke. Ytan är sliten genom tramp och af runstrecken finnas endast bottarna kvar, dessa ofta skroffliga och utbredda genom afstötning af flisor.

Runan 1 är ett svagt spår af ett kännestreck till **Ƶ k**, fint och skroffligt i kanterna, ej fullt säkert. Runan 2 **u** är fullt säker, öfre delen af stafven på 7 cm. bortsliten, äfvensom slinglinien upptill och nedtill. Runan 3 är en 11 cm. lång staf, hvars midt förlorar sig i fördjupningar; toppen är svag, foten kraftigare, topp och fot synas ej stå i rak linie; spår af kännestreck finnas icke. Runan 4 läser Söderberg som **β**, ett par svaga spår af stafven och ett af nedre kännestrecken äro synliga, det senare endast $\frac{1}{2}$ cm. långt, allt mycket grundt. Runan 5 **i**, ett skarpt smalt streck, 6 är **a**, både staf och kännestreck skarpa och smala med ojämn botten. Runan 7 **r**, 8 **n**, smala fina streck, följda af ett kolon med öfre punkten mycket fin, den nedre större, säker.

Stycket A har alltså först ett namn med **-biarn** som senare led, af resterna af r. 1—3 att döma troligen **kunbiarn**.

Efter detta namn står 9—11 **auk**, följdt af ett kolon af fina punkter. I den följande runan 12 **h s** är mellanstreckets vänstra hälft bortnött, toppen är ett grundt men bredt streck, foten bredare och djupare. Runan 13 **u** utgöres af grunda orena streck. Runorna 12—13 **su** utgöra antagligen början af mansnamnet Sven och till den följande runan i detta namn, 14 **a**, hör enligt min uppfattning en fördjupning i stenens kant, som har riktning af kännestrecket till **a** och ser ut att vara huggen men ej går ut i kanten, där ej heller något spår af stafven synes.

Inskriften på A har alltså antagligen varit: **kunbiarn auk : sua[in]** och har hört till början af runstenens inskrift, låt vara att det icke är alldeles omöjligt, att ännu något namn föregått.

Stycket B är till formen en likbent triangel med afstöta vinkelspetsar. Ena sidan är 50 cm. lång och utgör stenens ursprungliga kant, och nästan jämnlöpande med denna går slingan, hvars öfre linie 52 cm. utgör fragmentets största längd. Bredden från den ursprungliga kanten till det motstående hörnet är 39 cm.

Slingans linier äro synliga öfverallt, delvis ovanligt djupa, glatta och skarpa i botten.

Uti slingan synes följande ristning. Runan 1 **u**, stafven är någorlunda bred och tydlig, ehuru grund, kännestrecket ytterst fint och grundt, slutar efter 3 cm. uppifrån. Runan 2 **h k**, hela kännestrecket är tydligt; stafven blott 2 cm. upptill djup, sedan smal och når ej nedre slinglinien. Efter detta ord, som uppenbarligen varit **[a]uk**, följer ett kolon af två djupa prickar. Runan 3 utgör spår af en bred staf under $2\frac{1}{2}$ cm. uppifrån, hvarefter Söderberg icke funnit vidare spår af runor.

Vid min granskning 1904 fann jag efter 6 cm. en staf af 1 cm. nedifrån, som sedan kunde följas som en skugga; 3 cm. nedifrån har ett snedt tvärstreck funnits, och runan har säkerligen varit **† o**; äfven vid öfre slinglinien kan denna runa spåras. Efter ytterligare 6 cm. finnas spår af en annan runa, ett svagt streck, som börjar 2 cm. uppifrån och sträcker sig 2 cm. nedåt, där det slutar med liksom en pilspets, sannolikt lemning af **† h**, men därefter spåras inga runor. Troligen har här namnet **ioh[an]** stått.

Inskriften på B har alltså antagligen varit: — **[a]uk : ioh[an]** och torde hafva omedelbart anslutit sig till inskriften på A. Mellan A och B fattas alltså ett stycke, stort nog att rymma de som saknade inklamrade runorna i **sua[in]** och **[a]uk** samt mellanstående skiljetecken, alltså cirka 21 cm.

Stycket C, som är det största fragmentet, är öfre stycket till höger af runstenen, af hvilken den torde utgjort något mer än fjärdedelen. Stycket är 1,25 m. högt efter vänstra sidan, 1,07 m. efter den högra, 1,26 m. bredt nedtill, 1,13 m. upptill.

Stenen är alldeles glattslipad genom tramp, i synnerhet på midten, men synes icke hafva varit tillhuggen. Runorna hafva liksom öfriga ristningar varit ganska kraftiga och skarpa i botten; af de runor, som äro nära utslitna, kvarstå smala streck med skarpa kanter. Runornas höjd är i allmänhet 9—10 cm.

Hufvudinskriften har varit ristad i en enkel ormslinga, som varit anordnad såsom Öland 31, Runsten; ormens hufvud finnes vid nedre kanten af fragmentet. Bakom ormens öga finnes en rund, skålförmig fördjupning, 3—4 cm. i diameter, som troligen icke är huggen.

I redogörelsen för sin slutliga undersökning af inskriften, daterad d. 17 juli 1893, förkastar Söderberg sitt antagande ATS 9: 2 s. 24 af en första runa $\mathcal{P} k$, i det han säger: »Närmast kanten förekommer en djup skåra såsom af ett \mathcal{P} , men den är för djup och bred för att vara huggen, är en tillfällig skada». Ett tydligt r är alltså första runan, och något skiljetecken antages nu ej heller efter detta. Runan 2 är $\mathcal{P} g$ med tydlig prick, kännestrecket smalt men skarpt. Kännestrecket skäres af ett smalt, som det synes, hugget streck, öfverst ganska djupt, nedåt grundare och smalare, vid nedre slinglinien trådsmalt men fortsatt öfver denna 16 cm., sedan bortnött. Vid öfre slinglinien förekomma till höger om denna linie två streck, och det är ej lätt att afgöra, hvilket af dessa skall vara fortsättningen af kännestrecket till \mathcal{P} . Runan 3 är i , 4 | 9,5 cm.; kännestrecket är smalt och fint såsom början till kännestreck på β , men längre ned finnes ingen fortsättning eller spår af ett andra fäste, hvarför runan troligen är $\uparrow i$.

Efter **sin** finnes rum för fem runor, hvilka förmodligen varit ***bonta**, då **koþan** följer därefter; Söderberg förmodar **harþa**. Efter **koþan** står $\mathcal{P} g$ »kraftigt med tydlig prick men för öfrigt orena drag». Till vänster äro skärfvor afslagna, vid första påseende liknande kännestreck, hvilka föranledde Söderberg att ATS 9: 2 s. 24 antaga Ψ med två kvistar på hvar sida. Söderberg förmodar, att runan g är den första i ordet $g[up]$ 'Gud' i önskeformeln: »Gud hjälpe hans själl», hvilken kan väntas följa.

Längs fragmentets vänstra kant efter den ursprungliga runstenens midtlinie finnas runorna **tuar risti runar**, hvaraf de två sista runorna i **risti** äro otydliga. Ristarens namn är troligen icke fullständigt bibehållet, men att det ej kan hafva varit synnerligen mycket längre, framgår af jämförelse med Öland 31 i afseende på ormhufvudets ställning. Af de namn på **-uar**, som annars förekomma i runinskrifter **ans- onts-, fiul-, heh-, hah-, i(n)k-, kun-, kup-, þor-**) har intet i slutet af första leden ett ljud, som skulle kunna betecknas med **t**. Männe *Odd-varr*?

Innanför slingan under ordet **sin** läser slutligen Söderberg ordet **stain**. Då detta ord icke kan utgöra komplettering af något felande i den rad, hvarunder det står, emedan i denna ingenting är utelemnadt, torde det höra tillsammans med den nyssnämnda inskriften utom slingan, som uppger ristarens namn. En af mig undersökt inskrift vid Gerstadsberg, Y. Järna sn, Öknebo hd, Sdml., anförd i *Skansens runstenar* s. 13, slutar med: **esbirn · risti · auk · ulfr · stainti** »Äsbjörn ristade och Ulf målade» (isl. *steina*, fsv. *stēna* 'måla'). I öfverensstämmelse därmed kan med sannolikhet förmodas, att detta **stain**, som står under **sin**, är en återstod af **stain[ti]**, framför hvilket målarens namn varit ristadt, måhända föregånget af ordet 'och'.

Hvad som finnes i behåll af runstenens inskrift, är alltså med ofullständiga runor inom [] följande:

Stycket A: $\begin{matrix} \text{[PN+Þ]HR+} & \text{þNP} & : & \text{HN[+]} \\ 5 & 10 & & \end{matrix}$ Stycket B: — $\begin{matrix} \text{NP} & : & \text{[**]} \\ 15 & & \end{matrix}$ — Stycket C:
 — $\begin{matrix} \text{RPIN} & : & \text{þþNR} & : & \text{[H]t} & : & \text{-----} & : & \text{þþtt} & : & \text{þ} & \text{—} & \text{þþR} & \text{RIH[þ]} & : & \text{RNþt} & \text{—} \\ 20 & 25 & 30 & & 35 & & 40 & 45 & 50 & & & & & & & & \end{matrix}$
 $\begin{matrix} \text{Hþtt} & \text{—} \\ 55 & \end{matrix}$

Translitteration: Stycket A: **[kunb]iarn auk : su[a]** — Stycket B: — **uk : i[oh]** — Stycket C: — **rgil : faþur : sin : - - - - - : koþan : g — tuar risti : runar — stain —**

Namnet **-rgil** synes blott kunna tolkas som *þorkell*, hvilket förmodligen genom sammanblandning med *þorgisl*, *þorgils* äfven synes haft en biform *þorgill* att döma efter skrifningar sådana som *Thorgillus* S. D. III 37 (1311), *Thyrgillus* S. D. III 98 (1312), gen. *Thyrilli* S. D. III 82 (1312).

Fonetisk transskription: *Gunnbiarn auk Svæinn auk Jóhann — [þo]rkæl faður sinn [bónða] góðan. G[ud] — -tuar (Oddvarr?) risti rúnar — stæin[di].*

Öfversättning: Gunnbjörn och Sven och Johan (lät resa denna sten efter To)rkel sin fader, (en bonde) god. G(u) hjälpe hans själ!) **-tuar** (Oddvarr?) ristade runorna och — målade.

Anm. På Gärdslösa kyrkogård på gången, som leder till östra inkörsporten, 19 steg från denna, säger Söderberg en stenflisa ligga, på hvars västra kant en hammare är inhuggen.

GÄRDSLÖSA KYRKA, ÖL.
43 A.

TO ÞRENGJEDA EN AT

GÄRDSLÖSA KYRKA, ÖL.
43 B.

